

לעבור על מצות לא תעשה, ויש מפקקים בהויה.

מתי מותר לעבור על מצות לא תעשה

על מצות לא תעשה חייב לבזבז כל ממונו כדי שלא יעבור עליו, וכל זה רק כשצריך לעבור בקום ועשה, אבל אם צריך לעבור על מצות לא תעשה בשב ואל תעשה אינו חייב לבזבז כל ממונו, ובמקום פיקוח נפש מותר לעבור על מצות לא תעשה, אולם במקום שאינו רק שלום המלכות יש אומרים שמתר

[א] שר"ע (א"ח סי' מ"ט). [ב] פמ"ג (ס"א ס"ק ט"ז) נשאר בצ"ע, אולם האבני נזר (ש"ח ל"ח סי' זמ) כתב שהסכמת רוב האחרונים שאין צריך לבזבז כל ממונו בשב ואל תעשה. [ג] מג"א (ס"א ס"ק ט"ז) והובא במשנ"ב (ס"א ס"ק ט"ז), והיינו אף במקום שאין חשש פיקוח נפש, ומקורו מסוגייתינו שאמרו חכמים שיש להקריב קרבן עם מום מפני אימת המלכות, וסובר המג"א שלא חשבו שיש

נז.

תקנת ברכה רביעית בברכת המזון

חכמים תקנו לומר ברכה רביעית בברכת המזון, שזכו להביא את הרוגי ביתר

בזה משום פיקוח נפש, שאם היה פיקוח נפש לא היו שומעים לדברי זכריה בן אבקולס, ולא שמעו לו רק משום שלא יאמרו בעלי מומים קרבים ע"ג המבח משמע שלולי הגויה שמא יאמרו בעלי מומים קרבים היו מקריבים משום שלום מלכות (תהלים ט"ז ע"ג). [ד] משנ"ב (ס"א), ודחו את הראיה מסוגייתינו משום שסוברים שמן הסתם חשבו שיש בזה משום פיקוח נפש, אך

פניני הלכה

נה:

איזה פחד ראוי שיהיה לאדם, ואיזה מויקן

בתוספות (ד"ה פ"ג) הביאו שבמסכת ברכות (ב). מבואר שישנם שני סוגי פחד, ישנו פחד שדואג האדם שלא ישכח תלמודו וחזור על משנתו תמיד, שפחד זה הוא טוב. אך אם האדם מפחד בחינם אין זה בכלל 'אשרי אדם מפחד תמיד', אלא להיפך הרי זה סימן שחוטא הוא (נכנס ט"ז).

גדולי הדורות ביארו שמתבער הבריאה הפחד מויקן לאדם, כמבואר בפירוש 'מאיר איוב' (ל"ג ג ט"ז, דף י"ג). לרבי מאיר עראמה בנו של העקידת יצחק, שכתב הציור מהדבר המויקן הוא מויקן, כמו ההולך למעלה על הקורה יפול מהרה מפחד לבבו, מה שלא יפול ממנה אם היתה למטה, וכן הרואה מי שאוכל הבוסר תקהינה שיניו, וכן היא המידה הטבעית כי ציור הדבר המפחיד יזיק, וכן אמר הכתוב (מש"ל כ"ט ט"ז) 'חרדת אדם יתן מוקש'.

ובדרשות ר"י אבן שועיב (פ"ט ו"ט) כתב, אם יקרה לו ענין שהוא צריך להיזהר ממי שהוא רוצה להזיק בשום ענין, יבקש ההצלה ולא יסמוך על הנס, ועל זה אמר במקום אחר אשרי אדם מפחד תמיד, רוצה לומר שיפחד ממה שיוכל לבא בדרך סכנה ולא יסמוך על זכותו, ואחר שיעשה כל מה שיוכל, שלא יחרד ויראה חולשה, כי זה הוא סבה שיתחזק שכנגדו, וזהו חרדת אדם יתן מוקש.

על חומרת 'הפחד' והנזק היוצא ממנה יש ללמוד גם מדברי הרמב"ם (מ"ג פ"ו ה"ט) שכתב על היוצא למלחמה שישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד, ואם מבדיל את עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר (דברים כ"ג) 'אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם'.

יסוד זה שמחשבתו והילך רוחו של אדם משפיע על גופו, מבואר בגר"א גם על שמחה שבכוחה לבטל מחלה, ולהיפך העצבות מחזקת את המחלה, וכך פירש הגר"א את הפסוק במשל (ש"ה) 'רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה', השמחה באה על ידי הרוח, וזהו 'רוח איש' כשהאיש תמיד בשמחה, הוא יכלכל מחלהו, אף שתבא עליו מחלה חס ושלום, הוא 'יכלכל מחלהו', בשמחתו יבטלנה, אבל מי שיש לו רוח נכאה, והוא עצבון, 'מי ישאנה' מי יכול לשאת את זאת.

והמהרש"ל בחכמת שלמה (י"ג ט"ז) כתב 'נראה לי לפרש שהיה מסיח דעתו, ועל כן לא היה לו כ"כ צער וכו', ומשום הכי אהני ליה הך רפואה, והסחת דעת הוא פועל לזה בסגולה'.

[נראה עוד בפניני הלכה נדרים (מ"ב). בשם הרמב"ם שיש לספר לחולה סיפורים משמחים שירחיבו את נפשו וליבו, ולחדש חידושים שיסיחו את דעתו ויצחק עליהם הוא וכל חברותו, ויבחרו לשמשו ולעמוד לפניו מי שישמח בו, כל זה מחויב בכל חולי, עיי"ש].

מאידך גיסא פחד בכל מה שנוגע לענייני הרוחניים של האדם הוא מעלה גדולה, כמו שכתב רבנו יונה (ש"ע פ"ט ט"ז) אמר אחרי כן (מש"ל כ"ט ט"ז) 'אשרי אדם מפחד תמיד', פירוש אע"פ שהוא מודה ועוזב יש עליו לפחד תמיד אולי לא השלים חק התשובה כי צריכה למדרגות רבות, גם יפחד אולי יתחדש עליו יצרו וישמר ממנו בכל עת.

וכבר אמרו באבות דרבי נתן (פ"ט מ"א), מלמד שיהא ליבו של אדם מתפחד בכל יום, ויאמר אוי לי שמוא יבוא עלי פורענות היום ושמוא למחר, ונמצא מתפחד בכל יום שנאמר 'אשרי אדם מפחד תמיד'.

במהרי"ל נמצא פירוש נוסף על 'אשרי אדם מפחד תמיד' שהיינו פחד לקיים המצוה כתיקונה, ובספר המנהגים שלו ב'סדר ההגדה' (א"ח ט"ז) כתב על אופן סידור ליל הסדר 'יהא כל אדם חרד באימה, לקיים מאמר חכמים שתקנו

מצות הסדר וההגדה, ולא יהא הדבר קל בעיניו, אף אם כמה דברים יש בסדר שנראה בעיני האדם שאין הקפדה בהן ישכיל בדעתו לקיים, שאין שום דבר ריק בהן'. ועיין עוד בשפתי חיים (מנחת ס"א עמוד ט"ז) שהאריך לבאר עניין הפחד והחרדה בדברים רוחניים.

נו.

זהירות בציצית שננרת על הארץ

בשו"ע (א"ח סי' נ"ג) כתב המחבר, יש לזהר כשאדם לובש טלית שלא יגרור ציציתו. בטעם דין זה הביא המשנה ברורה (ס"ק ט"ז) שני טעמים, א. משום ביזוי מצוה, ב. כי קרוב שיפסלו.

במג"א (פ"ק ט"ז) הקשה על כך ממה שאמרו בסוגיין שבן ציצית הכסת היה נקרא כך על שם שהיו ציציתו נגררים על גבי כרים וכסתות, ומשמע ששאר האנשים ציציתיהם היו נגררות על הארץ, הרי שאין חשש בזה. וכתב לדחות שרק ציציתו של בן ציצית הכסת היו נגררים על גבי כרים וכסתות שבוה אין בויון, אולם שאר האנשים לא היו ציציתיהם נגררות כלל. [וכך כתב גם האליה זוטא (ס"י י ס"ק ט"ז) שכיון שלא היו נגררים הציציות על הארץ רק על כרים וכסתות, אין זה בויון].

תירוץ אחר כתב המג"א, שעיקר הקפידה היא שהציציות לא יגררו בשעה שלובשם, שנראה כאילו לוקח את הציצית בשביל לכבד בה את ביתו, אולם אם בשעה שהולך הציציות נגררות אין קפידה כל כך, שאין זה נראה כאילו לוקח את הציצית לכבד בה את הבית, ובערוך השולחן (א"ח סי' נ"ג) כתב, וכן משמע ברוב שכתב שלא ידרוך על הציצית.

כתירוץ זה נקט ר' ישעיה פיק בספרו הפלאה שבערכין (פ"ק ט"ז) שהביא מהערוך שכתב שכל אדם ציציתו היו נגררות על הארץ, ולפי זה העיר השמוכח כתירוץ השני של המג"א ולא כמו התירוץ הראשון. אך בשו"ת מאיר נתיבים (א"ח סי' ט"ז) כתב שיש להיזהר בכל אופן.

בבאר היטב (פ"ק ט"ז) כתב לחלק בין טלית קטן שבוה אין חשש, לבין טלית גדול שמייוחד לתפילה והחשש בויון בזה גדול יותר. אך בערוך השולחן (ט"ז) כתב לחלוק על דבריו, ולמעשה כתב שיש להיזהר בזה אף בטלית קטן, ומכל מקום הוסיף שאין שום חשש אם במקרה נגררים בארץ.

בספר לקט הקמח החדש (ס"י ט"ז ס"ק ט"ז) כתב בשם החיי עולם שאין איסור גרידה על החלק העודף משיעור ציצית, ולפי"ז ביאר שאצל בן ציצית הכסת מה שנגרר היה מהחלק העודף על השיעור.

בפוסקים דנו עוד אם יש להיזהר בזה רק כשהציציות נגררות על הקרקע בדרך הילוכו, או גם אם יושב או עומד והציציות נוגעות בקרקע. עיין שכנה"ג (שם ג"ט ס"ק ט"ז), ארצות החיים (שם ס"ק ט"ז), ועיין בדרכי חיים ושלום (נ"ב ע"ג ט"ז).

ציציות ארוכות או קצרות

בכתבי הרמ"ע מפאנו (מנחת ס"א ט"ז פ"ק ד) כתב, המתחסד בטלית גדולה לכסות כמלוא קומתו יותר מזה השיעור, לא ידע במילי דרבנן, וכ"ש אם ציציותיה נגררין בקרקע, וכל העושה כן חסיד שוטה הוא ומצות בוזיות עליו ואינו מרגיש, ולא עוד אלא צורתא דשמעתא לא ידע וכו', והמצוה מהמובחר הוא שיהיה הציצית משולשין [שישתלשלו למטה] ולא נגררין, אלא יהיו עם עטיפת הראש תלויים ועומדים מחצי הגוף ולמטה.

בעניין הליכה בציצית ארוכה ידועים דברי הטורי אבן (פניני ג' ד"ה ו"ג) שכתב שאין הידור מצוה בעשיית ציצית יותר גדולה מהשיעור.

פניני הלכה

בכמה זמן אדם מתרגל

בסוגיין מסופר שלמוחו של טיטוס נכנס יתוש וניקר במוחו שבע שנים, יום אחד כשעבר טיטוס בפתחו של נפח שמע את קול הקורנס, והשתתק היתוש מקולו, צוה טיטוס והיו מביאים לפניו כל יום נפח שידפוק כדי להשתתק, והיתוש אכן השתתק, אולם לאחר שלשים יום חזר היתוש לנקר, וביארה הגמ' 'כיון דדש דש', כלומר, משהרגיל היתוש בקול הקורנס הכיר בו, ולא הניח ניקורו.

בביאור הגר"א (י"ג ג) כתב לבאר לפי זה מדוע מפסיקים לתקוע בערב ראש השנה, שהיות ובשלושים יום אנו אומרים שכיון דדש דש, והיינו שהאדם מתרגל ותקיעת השופר נעשית אצלו לטבע שני, וא"כ לא יתעורר יותר לשמע קול השופר, לכן מפסיקים לתקוע בערב ר"ה כדי שיתעוררו מהתקיעת שופר של ראש השנה.

יש שפירשו דברי הגר"א שאין כוונתו שישאל התרגלו ולא יתעוררו מהתקיעות, אלא שהמשטין יתרגל ולא ימנע מלהשטין ע"י התקיעות, כמו שכתב בספר המנהגים למהר"מ ב"ר ברוך מרוטנבורג (פ"ג ס"ג) שכתב, מה שאין תוקעין ג' ימים לפני ר"ה כדי שלא יבא המזיק המורגל ל' יום רצופין, ואז אין יכולים לערבנו אולי צריך לערבבו ולהבהילו אבל כשחורין ותוקעין ביום אז נרתע.

בפרי חדש (פ"ג ס"ג) כתב ללמוד מסוגיין לעניין המבואר בשו"ע (ס"ג) שמי שיש לו מום בפניו או בידיו כגון שהם בוקניות או עקומות או עקושות לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלים בו וכו' ואם היה דש בעירו ישא כפיו. וביאר הפרי חדש שאם היה דש בעירו היינו שהוא בעיר שלושים יום שלאחר ל' יום הדבר נעשה טבע, ואין מסתכלים בו יותר.

עניין זה של התרגלות בשלושים יום מבואר גם בכלי יקר (נמ"ג ג) שכתב על נזיר שתתם נזירות שלשים יום, אין הכוונה בנזירות זה שיהיה פרוש מן היין שלושים יום ואח"כ יחזור להיות בסובאי יין כבאשונה, שאם כן צדיק מה פעל ומה הועיל בפרישותו, אלא הכוונה שירגיל את עצמו מעט מעט כי כל התחלות קשות ובשלושים יום הרי זה חזקה ששוב לא יהיה להוט אחריו כל כך. כך נפסק גם להלכה לענין ברכות ההודאה והשבח על ראיית דברים מיוחדים שנפשו של אדם מתפעלת מהם, שאין מברכים ושונים ומברכים עליהם בתוך ל' יום לראיה האחרונה שזהו שיעור בזמן שרואה אותם לפרקים, וכן לרואה פני חבירו שמברך שהחינו, וכן לענין חיוב קריעה על מקום המקדש אם לא ראה שלשים יום. וראה עוד בפניני הלכה נזיר (ט"ז) אם אדם מתרגל בשלושים יום או בארבעים.

בעלי המוסר האריכו לדרוש על המוסר השכל שיש ללמוד מסוגיין שאף בעל חי בכוחו להתרגל בשלושים יום, ויש ללמוד מכך הן לטוב שבכוח האדם להסתגל לכל מידה טובה, והן למוטב שיש להיזהר שההרגל לא יחליש את ההתפעלות של האדם, וכמו שמסופר בספר מקור ברוך (פ"ד פ"ג ס"ג) על חזן אחד שסיפר, פעם אחת ביום שמחת תורה כשהייתי עובר לפני תהלוכת הציבור בהקפות סביב הבימה וספר תורה בידי ובידי כל המקיפים כנהוג, ותינוקים ותינוקות ילדים וילדות סובבים עוטים אותנו מכל עברינו, קופצים ודוחקים עצמם לנשק את כל הסי' אשר ביד כל אחד מהמקיפים, והם נאורים ברוח תלבושת של רגשי עליצות והתעוררות של שמחה ומפוזים ומכרכרים ברום התפעלות הנפש משמחה של מצוה לכבוד התורה הכל כנהוג, הנה הרגשתי והכרתי בכל שבע ההקפות שהקפתי לפני הציבור ריבה אחת קטנה עמדה מנגד בכל משך ההקפות, ולא רק שלא דחקה עצמה בתוך חבורתיה לנשק את ספרי התורה, אך עוד הניחה מקום עמדתה דרך לחבורתיה כאומרת לכו לכו לכם אחי ואחיותי נשקו לכם את ספרי התורה כנפשכם שבעה, והיא עצמה לא קמה ולא זעה לכל המראה ולכל החזון ולא היה ניכר בה כל אות התפעלות וכל רגש שמחה, ויהי הדבר בעיני לפלא וכמעט שחשבתי הדבר לחידה סתומה, ואשמור הדבר בלבי ובהיותי בטבעי איש עסקן בדברים אהב לחקור ולעמוד על מוצא כל דבר שאני רואה ושומע, כך היה מספר החזן לאחר ההקפות, קראתי את הילדה ההיא ואומר לה בתי למה לא קמת ללכת כנגד ספרי התורה ולנשק כאשר עשו כל רעותיך הטרם תדעי כי מצוה לנשק את ספרי התורה, ותענני לאמור אצלי אין ספר תורה כל דבר חידוש וגם לא אתפעל ממנו, ואם אעמודה לנשק ספר התורה בעת אראנו עלי לבלות שפתי מנשיקה כי בביתנו אני רואה ואינני מפסקת לראות ולהביט בספרי תורה יומם ולילה, וכל השולחנות וכל הספסלים אשר אתנו בבית כמעט מלאים ספרי תורה וחלקי ספרי תורה, כה היו דברי הריבה ואשתומם על זה ואומר לה בתי בת מי את ותענני בת סופר סת"ם ונפתרה החידה.

ועיין בספר פני חיים (לוי"א, ג' ס"ג) שכתב לבאר שדוד המלך היה מתעורר משנתו כל יום ע"י כינור שהיה תלוי למעלה ממטתו, ומוסר השכל יש בזה שלכאורה הרי לאחר כמה וכמה פעמים היה דש בזה, וכיצד הועיל לו

אך המהר"ץ חיות (פניני ג) וברעת תורה (פ"ג ס"ג) כתבו לדון מסוגיין שמשמע שיש בזה הידור מצווה שהרי שיבחו את בן ציצית הכסת בכך שציציתו היו נגררות על הכרים והכסתות, אך בבאר משה (פ"ג ס"ג) כתב לתמוה על דבריהם שהרי בסוגיין לא שיבחו כלל את בן ציצית הכסת במה שהיו לו ציציות ארוכות אלא בכך שהיה לו ממון הרבה וכשציציתו היו נגררות, היו נגררות על כלי מילת ולא על הקרקע.

אם התלמידים מתעסקים בקבורת רבם או החברה קדישא

בפוסקים דנו אם מי שאינו חבר לחברה קדישא רוצה להתעסק בטהרת איש מפורסם אם מותר לו, או שיכולים בני החברה קדישא למחות.

במגן אברהם (פ"ג קנ"ג ס"ק מה) כתב, אנשים שהחזיקו לקבור מתים אין יכולים למחות באחרים שבאו לקבור, מפני שבעשיית המצוה כל אחד רוצה לזכות, ובמדינתנו שיש חבורות ממונים לכך נאזהר לי שצריך ליתן להחברה כמנהגם. באליהו רבה (ס"ג ס"ק לה) כתב, אני ראינו בפנקס ח"ק שכשנפטר הגאון מו"ה אפרים בעל העוללות אפרים, ובאו תלמידיו מרנן ורבנן ורצו לטהרו, ואמרו כשמת ת"ח יותר ראוי לטהר תלמידיו ולהתעסק עמו, ושלחנו להגאון מו"ה ישעיה ראש מתיבתא ופסק מאחר שהקברנים מתעסקים כל השנה ומבטלין עסקיהם יתעסקו ג"כ עם הצדיק, ורק אם רוצים הם מרצונם הטוב לתת לאיזה אנשים חשובים בשביל טובת הצדקה, הרשות בידם.

בספר הדרת קודש (דף ק"ג) כתב, שטענת תלמידי העוללות אפרים היתה מהמבואר בסוגיין שקיבל רבי יוחנן בן זכאי את עצת אבא סיקרא ריש בריוני דירושלים להוציא קול שמת, וישאו אותו רק תלמידיו כדי שלא ירגישו אנשים זרים בירושלים הרגילים לישא את המת, שעדיין הוא חי, הרי משמע שהמנהג היה שהתלמידים נשאו את רבם, כי אם לא כן איך נתן לו עצה כזאת הרי יתכן שישאו אותו אלו הרגילים להוציא המתים תמיד, וא"כ יהיה חשש על כל הענין.

וציין שמצינו בכתובות (ק"ג) בצוואת רבינו הקדוש שצויה, יוסף חפני ושמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במיתתי. ובתוס' (ס"ג ד"ה א"ו ס"ג) מובא שהרב ר' חיים כהן אמר, אלמלי הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מטמא לו, משמע שברור היה בעיניו שאם היה שם היו נותנים לו את היכולת לזה, וכן במדרש (נשא"ת רנ"א וי"ו פ' י"ז א"ח ט) כתוב, ר' יאשיה כשהיה נפטר מן העולם אמר למי שהוא עומד עליו קראו לי לתלמידי, אמר להם קברו אותי בכלים לבנים, למה שאיני בוש במעשי להקביל פני בוראי.

נו:

כמה זמן יכולה לחיות בהמה שיש לה תולעת במוח

בסוגיין מסופר על טיטוס שנכנס למוחו יתוש, וניקר שם שבע שנים. בראשונים תמחו שהלא טריפה אינה חיה יותר מיי"ב חודש, וכיון שנכנס יתוש במוחו הרי הוא טריפה וכיצד חי שבע שנים.

בתוס' (ד"ה ויקק) כתב לבאר שהיות והיתוש נכנס למוחו דרך החוטם לא נעשה טריפה, כיון שלא ניקב קרום מוחו. עוד כתב לתרץ שיש חילוק בין טריפות באדם לטריפות בהמה ונהיינו שעל אף שבבהמה אם ניקב קרום המוח הרי היא מתה תוך י"ב חודש, באדם אין דבר זה הופכו לטריפה ואינו מת מכך].

ברמב"ן (ד"ה ט"ז) כתב לתרץ שהיה זה מעשה נסים לרעה. והנה כתב האור זרוע (פ"ג ס"ג) בשם הר"ח, שאם נמצאה תולעת בקרום המוח של בהמה והמוח קיים, ואין ריעותא או מעט דם בקרום, הבהמה כשרה. המרדכי (פולין פ"ג מ"ג) כתב להביא סעד לדברי הר"ח ממה שאמרו בסוגיין על טיטוס שנכנס יתוש בחוטמו וחי כמה שנים, וכיוצא בזה כתב הרוקח (פ"ג ט"ז). אולם בתרומת הדשן (פ"ג ס"ג) כתב שנוהגים להטריף בהמה שנמצא בה תולעת בקריה של מוח, משום שאין אנו בקיאים בבדיקת רועם וריעותא, וחוששים הואיל וכבר הגיע לשם שמא ניקב אחד מן הקרומים, שהם דקים מאוד.

בעיני כל חי (ד"ה ויקק) ציין לכמה ספרים שדיברו מעניין זה, וסיים וכתב שמטיטוס אין ראייה, שהרי מלכו של עולם העמידו להראות כוחו וגבורתו לעשות בו משפט, ולא דמי לאדם בעלמא.

להלכה, כתב המחבר בשו"ע (יו"ד פ"ג ס"ג) אם נמצא תולעת בקרום המוח והמוח קיים ואין בקרום התחתון רועם ולא קורט דם כשרה, ויש מי שאומר שאין אנו בקיאים בבדיקה, וטריפה. והרמ"א כתב שכך נוהגים.

אך בים של שלמה (פולין פ"ג ס"ג) כתב שזו היא חומרה גדולה לאבד ממונם של ישראל, ואין אנו מחזיקים ריעותא בבהמה, מאחר שהקרומים שלמים בלי קרקע וקורט דם או שאר מראה שיראה לנו שנטרפה, בפרט מאחר שכמה גדולים מכשירים בניקב אחד מן הקרומים ומטריפים רק כשינקבו שניהם.

פניני הלכה

מקום שאפילו כהן גדול לא היה נכנס אלא פעם אחת בשנה אחר כמה טבילות וקידושין ואחר כמה תפילות שהיו ישראל מתפללים עליו, איך עתה הוא בית תורפה של ישמעאלים, אלא שנתקפלה ירושלים וגברה עליה קליפה של שאר ארצות, ואפשר לומר שבקיפול ארצות באה איזה רצועה מארם, עד שבנו שם בית התורפה שלהם והם חושבים שבנו בירושלים והם מכובים, וכן הוא אומר הרחיבי מקום אהלך, עוד ראייה הביא מסוגיין שא"י נתכרחה.

[ועיין ביואל משה (מלאכי י"ב ס"י א"י קט) ובחידושי תורה (ס"ה עמוד י"ב, משע"ז עמוד קע) מה שהאריך הרבה בעניין זה].

הרי שכתב גם ללמוד מסוגיין כעין דבריו של המתא דירושלים, אמנם ודאי שאין ללמוד מזה ח"ו קולא לענין כניסה להר הבית, ולשאר מצוות התלויות בארץ. והדברים פשוטים, ואין כאן מקומו להאריך בזה.

קציצת אילני פירות לקשט ביהב"נ בחג השבועות

במג"א (ס"י ט"ז) כתב, שבחג השבועות נוהגים להעמיד אילנות בבית הכנסת ובבתים. בטעם המנהג כתב שעושים כן כדי שיוזכרו שבעצרת נידונים על פירות האילן, וכך יתפללו עליהם.

לפי זה הקשה בספר ליקוטי חבר בן חיים (ס"ז הנהגה על ש"ע ס"ט) מדוע אין קפידא להעמיד דווקא אילני מאכל, שהרי דנים על פירות האילן וממילא עליהם יש להתפלל ולא על אילנות סרק.

בשו"ת שיח יצחק (ס"י ל"ג) כתב לבאר שאין מעמידים אילני מאכל, היות ולקוץ אילן מאכל יש בזה לאו שאסור לקצוץ אילן מאכל, ויש בזה גם סכנה, וסכנתא חמירא מאיסורא, לזאת אין רשאים לעקור אילן מאכל ולהעמידו בביהכ"נ. אך העיר מסוגיין שמבואר שהמנהג היה שכשתינוק היה נולד היו נוטעים עץ ארו, וכשהיתה נולדת תינוקת היו נוטעים תורניתא (סוג ארז) וכשהיו נישאים היו קוצצים ועושים מהעץ חופה, הרי שלא חששו לקצוץ ענפים אלו, והביא שיש שיישבו שהיות ובתחילה נטעו עצים אלו לזמן יש להתיר לקוצצם. בפוסקים מבואר שלצורך מצוה מותר לקצוץ אילן מאכל, ומי"מ בחג השבועות היות שהנחת האילנות אינו מעיקר הדין אלא מנהג, לכן אין מביאים ענפי אילן מאכל.

היתר זה לקצוץ את האילן היות שמתחילה נטעו על דעת זאת, הובא גם בשדי חמד (מנחת 3 ס"ט ס"ט) בשם הבית דוד וכו' ישועות (צ"ג ס"ג), וכע"ז כתב המזנה חיים (ס"ה ס"י ט"ט).

עוד העיר בזה בשיח יצחק (ס"ט) שיש לדון אם האיטור הוא דוקא לקוץ אילן לגמרי, או אף אם קוצץ רק ענף ממנו גם זה אסור, והביא בשו"ת חסד לאברהם (ס"י ל"ג) חוקר בזה האופן שמשייר גוף האילן וקוצץ רק הענף, אם יש בו משום קוצץ אילן, וצ"ע לעצי העולה (פסקי 107 ט"ז) שכתב שבאילן העושה פירות, לקצוץ ענפים לצורך טובת האילן מותר, אבל לצורך עצים אסור.

חופה העשויה מפרחים

בפוסקים דנו אם יש חשש בעשיית חופה מפרחים, ובקובץ הפרדס (ש"ס ל"ט) כתב להעיר מסוגיין שמשמע שאף בזמן הבית היו עושים את החופה מענפים, שהרי אמרו שהיו קוצצים את העץ ארו ששתלו בהולדת התינוק וממנו עשו את החופה, וכן העיר בזה באהל יצחק (ש"ס י"ח ט"ז) מלאכי י.

אולם בספר אגרות ותשובות לרמב"ם (מלאכי הרמב"ם, פקדי ההלכה פ"ג) כתב, מקום התחברות החתן והכלה נקרא 'חופה', הנה לזה יטרח כל בעל יכולת על ניו ועדיו, מהם אנשים יקימיהו ניצב ויקיפיהו בגדים המרוקמים ומצויירי השפה, ועשו תקרתו, ויציעו בקרקעיתו פרחים בעלי מראה, ויש מי שיתלו בו מרגליות מאירות ואבנים טובות מזרחיות ומינים מהעדי והתכשיטים, ולמה שהיה ענין זאת החופה מפורסם אצל ההמון, יפה התמונות תתענגנה בו הנפשות, ימצא להם מנוח עם אהוביהם וחשוקיהם, וטר פחדם ומוראם ומגורם כדי שלא יכלה בהם האהבה השכן. והאריך שם בענין החופה שמגינה על החתן והכלה. מבואר מדברי הרמב"ם שאכן היו משתמשים בפרחים לחופה, אך לא היתה כל החופה עשויה מפרחים, אלא רק השתמשו בהם לצורך קישוט החופה.

ובשו"ת מנחת יצחק (ס"י ס"ג) נשאל, בענין המנהג החדש שהנהיגו לעשות את החופה בתוך חדר העשוי כולו מפרחים, הקירות והגג, וביטלו לגמרי המנהג שכתב הרמ"א (ס"ה ס"ג) שעושים חופה מיריעה פרושה ע"ג כלונסאות, ואומרים העושים כן שאעפ"י שאין בזה עוד זכר של תחת כיפת הרקיע, מותר הדבר מפני שאין לחלק מה פורסים מלמעלה, אם יריעה או פרחים, ופרחים מותרים כמו יריעה.

וכתב שאף אם באמת לא יהא בזה חילוק, מ"מ הרי הנהיגו זאת, משום שזה מנהגם של איזה יהודים באמריקא שעשו כן, ואף העמידו להם תחת חופה זו שולחן קטן ונרות על גביהם באופן שידמה לאופן שעושים זאת הגויים. ועל כן כל המשנה ידו על התחוננה, ומחויבים למחות כנגד זה כל מי שיש

הכינור הלא הוא התרגל כבר למשמע צליליו, אלא זה הוא החידוש ברוד המלך שכל יום ויום היה לו עול מחדש לעבודת השי"ת, וההרגל לא מנע ממנו מלהמשיך בעבודה כדרכו. וכמו שכתב בספר אזור אליהו (תלמודו של רבי מנחם מנדל מקאמ"ק, ליקוטים ג' ע"ג) על מה שמורגל בלשון חז"ל 'עול תורה', שבא ללמדנו שהאדם צריך לראות להוסיף בכל עת בתורה ועבודה, ולצפות ולייחל אליו יתברך יותר ויותר בכדי שלא יהיה אצלו מצות אנשים מלומדה, וההוספה שמוסיף אדם בכל עת בתורה ועבודה, היא יקרה מאד אצל הקב"ה מחמת שההוספה אינה בבחינת הרגל, אלא כמו דבר חדש שהוא 'יעולי' על האדם, ולכן כל המקבל עליו 'עול תורה', דהיינו שאינו רוצה לעבוד בטבעו, אלא עובד בכל פעם בהתחדשות מחמת ה'יעולי' שיש לו, מעבירין ממנו כל טבעי עולם הזה, בכדי להרחיב דעתו לתורה ועבודה.

שריפת מתים

בבית יצחק (יו"ד ס"י ק"ג) נשאל מאריך איטאליע ששם נתיסרו חברות לשרוף מתים ולטמן האפר בכלי, והשיב שמי שעושה כן עובר בלא תעשה ועושה וכו' בתחיית המתים ובכל התורה.

כך כתבו עוד הרבה אחרונים (לפ"ן יקרא מניח ס"י ס"ד, עיונות הנוש ס"י ש"ט, למי ישר ח"צ מ"י מ"ה, ומנחם אלנור ח"צ ס"י י"ד, ועוד) בגודל האיטור לשרוף המתים, ואותן הפושעים והכופרים שצונו כן לשרוף את גופם הם כפורשים מדרכי ציבור ודרכי תורה וכופרים בתחיית המתים, ויש להם דין כמו שכתוב בשר"ע (יו"ד ס"י ש"ה ס"ה) שאין מתעסקים עמו ולא אוננין ולא מתאבלין עליו, וכן אין מתעסקין עם האפר ולא מקבלין אותם לקברי ישראל אפילו אם צוה שיקברו את אפרו. ומפני שזה תלוי ג"כ בדינא דמלכותא אם מצד הממשלה יצא משפט שמחוייבים לקברם, כתב בשו"ת מלמד להועיל (ס"ז יו"ד ס"י ק"ג) שבמקום כזה יקצו מקום מיוחד להם נפרד משאר הקברים.

ובספר כל בו על אבלות (ט"ז ט"ז) כתב, חוק קדוש לישראל לקבור מתיהם כמו שעשו אבות העולם, ומעולם לא הרחיב בנפשו איש ישראל כשר לשנות תורת ישראל, ולפני אלפי שנים היה דבר זה לסימן שמי שקובר מתו שמבני ישראל הוא, והתירה התורה לכהן גדול ליטמא למת מצוה ולא ציוותה לשרפו, והתירו גם בשבת להציל את המת מפני הליקה, והצלת המת קודמת להצלת ספרים, וכן כמה יגעו חכמי בכל להקבר בארץ ישראל ומדוע לא ציוו לשרפם ולהוביל אפרם לארץ ישראל לקברו שם, ומי שצויה בחייו לשרפו אין שומעין לו.

ובספר חיי עולם (ש"ט מ"ה) הביא מכתבים מכל גדולי עולם בחומר איטור שריפת מתים, ושאסור לקבור את אפר הנשרפים.

ובשו"ת שבט מנשה (ס"י מ"ו) כתב, בדבר שריפת המתים הנה דבר כזה לא נשמע ולא נראה מעולם עד היום, ורק בטיטוס שצוה לעשות דבר נבזה כזה, כמבואר בגיטין (פסיו"ן), ומשמע שאין דרך בכך. ומה שכתוב בשמואל (ב' ב' ט"ז) שישראל שרפו את גיית שאלו ובניו, יש לבאר שלא היה זה אלא מעשה חנטה בבשמים וזנים מרקחים, והכתוב קרא מעשה החנטה בשם שריפה מטעם שהבשר נשרף ונתעכל ע"י המרקחת, אבל כל העצמות נשארו קיימות, וכהמשך הפסוק 'ויקחו את עצמותיהם ויקברו'.

נז.

היכן נמצא 'הר הבית'

ידועה הערתו של הכפתור ופרח (ס"ו) מדוע אין אנו מקריבים בזמן הזה קרבנות, הרי נפסק קרבן צבור בא בטומאה, ונוכל להקריב תמידים ומוספים ופסחים.

בספר מתא דירושלים (תלמודו של החכם סופר, ירושלמי מגילה פ"ה ס"ה) כתב לבאר עניין זה על פי המבואר בסוגיין שארץ ישראל נמשלה לצבי, מה צבי אין עורו מחזיק את בשרו, אף א"י בזמן שיושבים עליה מתרחבת ובזמן שאין יושבים עליה מתכווצת, וא"כ כל שכן הר הבית ומקום המקדש וגם מקום המזבח גמדו והתכווצו, וממילא אין הר הבית במקומו.

על פי זה הוסיף שם לפרש מה שאנו אומרים בתפלת המוספים לשלוש רגלים, ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואין אנחנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחירתך, שלכאורה יש כאן כפילות דברים, גלינו מארצנו, ונתרחקנו מעל אדמתנו, אלא הפירוש הוא, שכשישראל גלו מארצם ונשארה הארץ במקומה הרי היא רק הרחקה אחת, אך עתה אשר גם הארץ גמדה וקפצה הרי היא הרחקה כפולה, ולכן אומרים, גלינו מארצנו ונתרחקנו גם מעל אדמתנו שגמדה ונתכווצה, וע"ז אין אנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחירתך. וכעין זה העיר גם הגאון ר"ד מקרלין בקונטרס דרישת ציון וירושלים (מלאכי ב').

כיוצא בזה מבואר בש"ך עה"ת (מגורי האל"י ז"ל, נבאש"ט ז' ד"ה ויהי האדם נפשו חיה), שכתב, בזה תוכל להבין איך מקום השכינה מצומצם בין בדי הארון לפני ולפנים,